

جایگاه اخلاق اجتماعی در حکومت مهدوی و شیوه‌های تحقق آنها

امیر گلپور^۱

تاریخ دریافت ۹۷/۴/۲۰

تاریخ پذیرش ۹۷/۷/۲۵

چکیده

انسان معاصر به دلیل مواجهه با مکاتب بشری و مادی‌گرایی جامعه جهانی، دچار سرگردانی اخلاقی گردیده، به دنبال یافتن الگویی مناسب در روابط اجتماعی خویشتن است. اخلاق هم‌زیستی یکی از موضوعات اخلاق کاربردی است که درباره مسئولیت انسان در مقابل دیگران بحث می‌کند. ساحتی است که بیانگر وظایف اجتماعی انسان در مقابل سایر انسان‌هاست. دولت مهدوی بنابر آموزه‌های حدیثی، عهده دار تکامل اخلاق است. که نمود اصلی آن بایستی در فضای جامعه متبلور گردد. در این نوشتار با روش توصیفی و تحلیلی و به صورت کتابخانه‌ای، جایگاه اخلاق و ساز و کارهای تربیت اخلاقی در حکومت مهدوی، بر اساس سخنان ائمه طاهرين عليه‌السلام مورد توجه قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: تربیت اخلاقی، اخلاق، عدالت ورزی، امام مهدی علیه‌السلام

---

۱. دانش آموخته سطح ۴ گرایش قرآن و حدیث مرکز تخصصی مهدویت قم.

مقدمه

ترویج ارزش‌های اخلاقی به‌عنوان مهم‌ترین عامل آرام‌بخش برای بشریت است. بشری که ظلم به خویشان را از طرف دیگران احساس می‌نماید، هیچ عاملی نظیر اخلاق نمی‌تواند به انسان آرام و و احساس خوب زیستن را بدهد. در آیات قرآن کریم و سخنان معصومین علیهم‌السلام، اخلاق و تزکیه نفس حتی بر اعتقادات مقدم شده است. خدای متعال می‌فرماید: هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ^۱. او (خدای متعال) کسی است که در بین مردم درس ناخوانده رسولی از خودشان برانگیخت، در حالیکه آیات الهی بر ایشان می‌خواند و آنها را تزکیه کرد و به آنها کتاب و دانش سود مند را یاد داد.

اهمیت اخلاق به قدری والا و با اهمیت است که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فلسفه وجودی بعثت خود را اكمال ارزش‌های اخلاقی برمی‌شمرد. إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ^۲. حتما برای تمام کردن ارزش‌های اخلاقی برانگیخته شده‌ام.

ائمه هدی علیهم‌السلام مظهر اخلاق و دعوت کننده قولی و عملی به اخلاق الهی بوده‌اند. این بزرگواران همواره شیعیان را بر این مهم ترغیب می‌کرده‌اند و روایات اخلاقی فراوانی از ایشان به یادگار مانده است.

امام مهدی علیه‌السلام به‌عنوان خاتم الوصیاء و سلاله النبیین عهده دار تحقق مکارم اخلاقی و دولت اخلاق محور بر روی زمین است. او کسی است که می‌بایست بشریت را در بعد مادی و معنوی به کمال مطلوب خویش برساند. فایده این نوشتار علاوه بر آشنایی با جایگاه اخلاق در حکومت مهدوی، می‌تواند به‌عنوان الگویی برای اجرای اخلاق در جوامع پیش از ظهور قرار گیرد.

همان گونه که پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قبل از بعثت به مکارم اخلاقی همچون: جوانمردی، ایثار، راستگویی و امانت داری معروف بودند، و موجب جذب افراد به ایشان گشته بود. لذا تبیین مبانی اخلاقی حکومت مهدوی و بیان ویژگی‌های زیبای اخلاقی امام مهدی علیه‌السلام و حکومت اخلاقی ایشان می‌تواند موجب تالیف قلوب به امام مهدی علیه‌السلام و آموزه‌های مهدوی گردد. از این رو سعی می‌کنیم تا جنبه‌های مردم‌داری و اخلاق اجتماعی را در دولت و حکومت مهدوی از نگاه روایات بررسی نماییم

۱. جمعه: آیه ۲.

۲. طبرسی، مکارم الأخلاق، ص ۸.

اهمیت اخلاق اجتماعی

یکی از مباحث مهم در اخلاق، بحث مسئولیت پذیری و وظیفه شناسی است که به چهار بخش تقسیم می‌گردد: مسئولیت در مقابل خدای متعال، خویشتن، هموعان و محیط زیست. در این میان وظیفه در مقابل هموعان به عنوان فراگیرترین مسئله در گستره اخلاق اجتماعی مورد بحث قرار می‌گیرد.

چرا که انسان موجودی اجتماعی است و به نظر بیشتر دانشمندان انسان مدنی بالطبع است. قدیمی‌ترین آثار و شواهد تاریخی حاکی از آن است که بشر پیوسته در اجتماع زندگی کرده و هیچ‌گاه تنها نبوده است.^۱

نکته مهم آنکه بسیاری از فضایل و رذایل اخلاقی مانند ریا و اخلاص، امانت و خیانت، عفت و بی‌حیایی، راست و دروغ، امر به معروف و نهی از منکر ایثار و گذشت، شجاعت و ترس، غیبت و تهمت، و موارد متعددی از شایسته‌ها و ناشایسته‌های اخلاقی، با حضور در اجتماع معنا می‌یابد، نه با انزوا و فردگرایی. به خصوص در فرهنگ اسلامی که دین با ارائه اسوه و الگو نیز به معرفی فضایل اخلاقی می‌پردازد، آیاتی نظیر ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ (احزاب / ۲۱)، ﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ (نساء / ۵۹) ﴿وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ (حشر / ۷)، نمونه آشکاری در این باره است. این آیات حکایت از این واقعیت دارد که، تربیت نیاز به الگو دارد.

در اخلاق اجتماعی آنچه حایز اهمیت است رعایت حقوق و کرامت انسان‌ها است. در روایات معصومین علیهم‌السلام از این مسئله به حق الناس یاد شده که بیش از حق الله بر آن تأکید شده است. امام صادق علیه‌السلام فرموده است: ساده‌ترین حقوق این است که آنچه برای خود می‌پسندی یا اکراه داری، برای برادر دینی‌ات نیز چنین باشی.^۲

امام باقرمی فرمایند: از جمله حقوق مؤمن بر برادر دینی‌اش این است که گرسنگی او را برطرف سازد؛ راز و عیب او را بیوشاند؛ رنج و اندوهش را برطرف سازد؛ قرض او را بپردازد و هرگاه از دنیا رفت، جایگزین او در رسیدگی به وضع خانواده و فرزندانش باشد.^۳ امام علی علیه‌السلام در نامه ۵۳ نهج البلاغه به مالک اشتر به او توصیه می‌کند که حرمت همه افراد اعم از مسلمان

۱. طباطبایی، تیسعه در اسلام، ۵.

۲. فیض کاشانی، المحجة البيضاء، ج ۳، ص ۳۵۴.

۳. محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، ج ۲ / ۴۸۲.

و غیرمسلمان را نگاه دارد.

در حکومت حضرت مهدی علیه السلام نیز انسان‌ها مورد تکریم و احترام هستند و شخصیت حقیقی خود را باز خواهند یافت و این مهم‌ترین اصل در اخلاق اجتماعی مهدوی است، چراکه در وصف دولت او آمده است: «تعظم الامه و یعزهم»^۱؛ مردم بزرگ داشته می‌شوند و عزت می‌یابند.

از این‌رو، برای افراد و جامعه منتظر ضرورت دارد به تکریم و تعظیم انسان‌ها توجه ویژه‌ای داشته باشند.

روش حکومت مهدوی برای تحقق اخلاق اجتماعی

تربیت اخلاقی مردم و عدالت‌ورزی به‌عنوان دو اصل اساسی و ساز و کار مهم در تحقق اخلاق اجتماعی مهدوی مورد توجه است. این اصول از دو جهت قابل دقت و توجه است. از یک سو، ناظر به حقوق مردم و بیان تکالیف دولت مهدوی در قبال آنان است، و از سوی دیگر، هر دو جنبه نیازهای مادی و معنوی انسان‌ها را دربرمی‌گیرد که وجه تمایز دولت مهدوی با دولت‌های مادی‌گرای بشری است.

۱. تربیت اخلاقی مردم

در حکومت الهی حاکم موظف به تربیت اخلاقی مردم است تا آنها را از جهل به رشد و کمال رهنمون شود؛ حاکم وظیفه دارد مردم را به سمت بهشت هدایت کند. حاکم نسبت به سرنوشت مردم بی تفاوت نیست. و این وجه تمایز حاکم اسلامی با سایر حاکمان جوامع بشری است. امام علی علیه السلام در باره حق مردم بر حاکم می‌فرماید: حق شما بر من این است که از خیرخواهی شما دریغ نورزم؛ بیت‌المال را عادلانه میان شما تقسیم کنم؛ شما را آموزش دهم تا نادان ننمایید و شما را تربیت کنم تا راه و رسم زندگی را بدانید.^۲

یکی اهداف بسیار مهم و اساسی در حکومت مهدوی کمال روحی و معنوی انسان‌هاست. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «اذا قام قائمنا وضع یده علی رؤوس العباد فجمع به عقولهم و اکمل به اخلاقهم»^۳؛ وقتی قائم ما قیام کند، دستش را بر سر بندگان می‌گذارد. پس عقول

۱. متقی هندی، کنز العمال، ج ۱۶، ص ۱۱۴ / ح ۳۸۷۰۰.

۲. نهج البلاغه، خطبه ۳۴.

۳. قطب‌الدین راوندی، الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۴۱؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲ / ۳۳۶.

آنها را متمرکز می‌سازد و اخلاقشان را به کمال می‌رساند. اما روش و مکانیسم تکامل عقول به چه شکل و نحوه ای می‌باشد؟ و منظور از عنوان وضع ید و تکامل اخلاق چیست؟ آیا این تعبیر نمادین است، یا اینکه گویای حقیقتی است عملی و تحقق‌پذیر؟ دست کشیدن بر سر مردم کنایه است از فراهم آوردن بستر عمومی رشد و تعالی انسان‌هاست. حضرت مهدی علیه السلام برای تکامل عقول و اخلاق از چند عامل بهره می‌برند:

الف: تعلیم حکمت و دانش سودمند

دانش سودمند آن چیزی است که انسان را به هدف می‌رساند برخلاف دانش غیر مفیدی که انسان را از هدف اصلی دور می‌کند. در زمان حضرت مهدی علیه السلام دانش سودمند برای رشد و تعالی و کمال انسان‌ها توسط امام علیه السلام به مردم داده می‌شود و آنچه برای هدایت آنها مورد نیاز باشد در اختیار مردم جامعه قرار می‌گیرد. امام باقر علیه السلام در این باره می‌فرمایند: **تُؤْتُونَ الْحِكْمَةَ فِي زَمَانِهِ**.^۱ در زمان او (مهدی علیه السلام) حکمت به مردم داده می‌شود.

ب: گسترش مهر و محبت

یکی از برکات و آثار مهم و درخشان عصر ظهور گسترش مهر و عاطفه و مهر ورزی است. مردم جامعه بر اساس مهر ورزی با هم تعامل برقرار می‌کنند. ارتباطات و رفت و آمدها با محبت و مهربانی خواهد بود. رفع احتیاجات به راحتی رفع می‌شود. در حدیثی از امام باقر آمده است:

«... حتی اذا قام القائم جائت المزابله و ياتي الرجل الي كيس اخيه فياخذ حاجته لا يمنعه»^۲؛ وقتی قائم ظهور کند، دوستی و صمیمیت فراگیر می‌شود و فرد از جیب برادر دینی خود به قدر نیازشان برمی‌دارد و او مانع نمی‌شود.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

«بنا يصحون بعد عداوه الفتنة اخوانا في دينهم»^۳؛ به واسطه مهدی ماست که مردمان پس از نابودی زشتی‌های فتنه‌آمیز، برادران دینی یکدیگر خواهند شد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرمایند: «... لتذهبن الشحنا والتباغض»^۴؛ با ظهور مهدی کشمکش و کینه‌ورزی‌ها از بین خواهد رفت.

۱. نعمانی، الغیبه، ص ۲۳۹.

۲. مجلسی، بحار الانوار، ۱۳ / ۱۹۶.

۳. سیوطی، الحاوی للفتاوی، ۱۲۹.

۴. نیشابوری، صحیح مسلم، ج/۹۴.

ج: درمان بیماری های روحی

منشا تمام اعمال حرکات گفتارها و خوبی ها و بدی های انسان نفس است. اگر نفس اصلاح شود دنیا و آخرت انسان تامین و آباد می شود و اگر به فساد کشیده شد دنیا و آخرت را نابود می کند. بیماریهای نفسانی دارای اقسام و انواعی است: آفت ها و عیوب اعتقادی: مانند کفر، نفاق، شرک، شک، جهل، ربا و... آفت ها و عیوب عاطفی: مانند یأس، سستی، بی حالی، غرور، فریفتگی، فخر، حسرت و... آفت ها و عیوب رفتاری: مانند دروغ، غیبت، تهمت، تجسس، استهزاء، فتنه گری، فساد، و... درمان این شرور درست همان کاری است که مصلح کل بشر انجام خواهد داد. امام با از بین بردن روحیه آزمندی و طمع، بیرون کردن کینه و دشمنی از دلها، برگزیدن شایستگان، از بین بردن شیطان و عوامل وسوسه کننده بیرونی، بیماری های روحی را درمان می کند. در روایت داریم که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه بیماریهای اخلاقی را درمان می کند.

سَلَّكَ بِكُمْ مَنَاهِجَ الرَّسُولِ ص فَتَدَاوَيْتُمْ مِنَ الْعَمَى وَالصَّمَمِ وَالْبَكْمِ؛^۱ شیوه پیامبر خدا را در پیش می گیرد و شما را از کوری و گنگی (بیماری های روحی و اخلاقی) نجات می بخشد.

در حدیثی دیگر آمده است:

«يفتح حصون الضلالة و قلوباً قفلاً»؛^۲ قلعه های گمراهی و دل های بسته را می گشاید.

در برخی از روایات آمده است:

«... ان يصلح امه بعد فسادها»؛^۳ او امت را پس از آنکه فاسد شدند، اصلاح می کند.

د. مانع زدایی و تغییر ساختارهای معیوب و ویرانگر فرهنگی

یکی از مهمترین عوامل پیشرفت اخلاقی و معرفتی این است که عوامل مزاحم برای موفقیت را از خود دور نماییم. در توحید و یکتا پرستی اولین قدم در این راه دور ریختن خدایان پوشالی است که در اولین کلمات پیامبر اکرم ص در دعوت به توحید به چشم می خورد: «قولوا لا إله إلا الله تفلحوا»^۴ لا اله الا الله بگوئید تا رستگار شوید. پس مانع زدایی یک مساله مهم در تربیت،

۱. کلینی، الکافی، ج ۸، ص ۶۶.

۲. قندوزی حنفی، ۱۴۱۶: ۲ / ۵۸۸.

۳. اربلی، کشف الغمّة، ج ۲ / ص ۴۷۳.

۴. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابیطالب، ج ۱، ص ۲۵۶.

رشد، کمال و ترقی اخلاقی است. یکی از موانع مهم در سلوک و رشد، عامل بیرونی و وسوسه‌های شیطان است. وسوسه‌های شیطان در زمان امام مهدی عجله الله تعالی فرجه از بین می‌رود.

وهب بن جمیل می‌گوید از امام صادق عجله الله تعالی فرجه پرسیدم در باره آیه «رب فانظرنی الی یوم یبعثون قال فانک من المنظرین» که وقت معلوم چه زمانی است؟ فرمود ای وهب گمان کرده‌ای که خداوند تا قیامت به شیطان مهلت داده است؟ خداوند تا روز قیام قائم ما به او مهلت داده است. وقتی قائم قیام می‌کند به مسجد کوفه می‌رود، در آن هنگام شیطان در حالی که با زانوان خود راه می‌رود به آنجا می‌آید و می‌گوید وای بر من از امروز. پس امام زمان عجله الله تعالی فرجه موی پیشانی او را می‌گیرد و فوراً گردن او را می‌زند. آن روز وقت معلوم است.^۱

هـ. از بین بردن ساختارهای فاسد (عامل بیرونی)

ساختارهای فاسد محل ترویج افکار فاسد و در نتیجه باعث رشد ناهنجاری در فضای جامعه می‌باشد و کانون انتشار فحشاء در اجتماع است. اگر جلوی این مراکز را نگیریم کارهای فرهنگی بی اثر خواهد شد. مثل بیماری که دارو مصرف می‌کند ولی از عواملی که بیماری را تشدید می‌کند، پرهیز نمی‌نماید. این بیمار انتظار بهبودی سریع را نباید داشته باشد. پس از بین بردن موانع بیرونی در مسیر بندگی امری مهم و لازم می‌باشد.

امام علی عجله الله تعالی فرجه می‌فرماید:

«روابط نامشروع، مشروبات الکلی و رباخواری را از بین می‌برد. مردم به عبادت و اطاعت روی می‌آورند. امانت‌ها را به خوبی رعایت می‌کنند. مردمان شرور نابود می‌شوند و افراد صالح باقی می‌مانند».^۲

۲. عدالت‌ورزی

از جمله وظایف حاکم در مقابل مردم و جامعه خویش در حوزه اخلاق معاشرت، فراهم‌سازی مساوات و دادورزی میان آنهاست؛ چرا که بیشترین گرفتاری بشر از گذشته تاکنون، ظلم‌ها و تبعیض‌های ناروایی بوده که به‌خصوص حاکمان بر مردم روا می‌داشته‌اند. از این روست که همه انسان‌ها در تمام ادیان به انتظار یک منجی نشسته‌اند تا آنها را از وضعیت نابسامان موجود برهاند. این یکی از مهم‌ترین خصیصه‌های دولت مهدوی به‌شمار می‌آید. در متواترین

۱. العیاشی، تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۲۴۲.

۲. صافی، لطف‌الله، منتخب‌اللائر، ص ۴۷۴.

احادیث شیعه و سنی از طرق گوناگون به مسئله عدالت حضرت مهدی علیه السلام اشاره شده است که او جهان را پس از ظلمتی طولانی به ساحلی آرام و عدالت محور خواهد کشاند.

امام علی علیه السلام درباره اعتدال و میانه‌روی می‌فرماید: «لا تری الجاهل الا مفرطاً او مفرطاً جاهل یا در افراط (زیاده روی) است و یا در تفریط (کوتاهی). از این سخن معلوم می‌شود، جهالت یعنی در افراط یا تفریط بودن. و علم و حکمت در گرو این است که انسان عادل باشد، یعنی نه افراط کند و نه تفریط. با توجه به اینکه انسان سه قوه شهویه، غضبیه و ناطقه دارد، این سه قوه زمانی در دایره عدالت هستند که نه در افراط باشند و نه در تفریط. اعتدال در ناطقه، حکمت است. اعتدال در شهویه، عفت و اعتدال در غضبیه، شجاعت است. از اجتماع حکمت، عفت و شجاعت صفت عدالت پدید می‌آید؛ چنان که اگر دچار افراط شود، ظلم و اگر دچار تفریط شود، مبتلا به ظلم پذیری خواهد شد.

در نتیجه حکومت مهدوی حکومتی است مبتنی بر حکمت، عفت و شجاعت؛ حکومتی که در جنبه‌های فردی و اجتماعی بر گرد عدالت می‌چرخد و خود حضرت محور آن است؛ چنان که امام رضا علیه السلام در حدیثی اهل بیت علیهم السلام را مصداق این حد اعتدال می‌داند: «نحن آل محمد النمط الاوسط الذی لا یدرکنا الغالی و لا یسبقنا التالی.»^۲ ما آل محمد راه میانه ای هستیم که نه غالی به آن می‌رسد و نه کسی که عقب بیفتد، می‌تواند سبقت بگیرد.

حکومت مهدوی واقعیت و زندگی عادلانه را به تمام معنا برای مردم جلوه‌گر خواهد ساخت و آنان نیز با بصیرت خود، آن را مشاهده خواهند کرد: «ابشروا بالمهدی ... یملاً قلوب العباد عبادهً و یسهّم عدله»^۳ بشارت باد به آمدن مهدی! او دل‌های بندگی را با عبادت و اطاعت پر می‌کند و عدالتش همه را فرامی‌گیرد.

امام رضا علیه السلام در حدیثی جامعیت عدالت مهدوی را این چنین ترسیم فرمود: هرگاه آن امام خروج کند، زمین به نور پروردگارش روشن می‌شود و ترازوی عدالت میان مردم برقرار می‌گردد. پس کسی به کسی ستم نخواهد کرد.^۴

در روایات دیگری به گوشه‌های دیگری از عدالت مهدوی اشاره شده است. امام صادق علیه السلام

۱. نهج البلاغه، حکمت ۷۰.

۲. ابن بابویه، توحید، ص ۱۱۴.

۳. شیخ طوسی، الغیبه، ص ۱۷۹.

۴. مجلسی، بحار الانوار ۵۲ / ۳۲۱؛ شیخ صدوق، کمال الدین ۳ / ۳۷۲.

فرمود: چون مهدی قیام کند، مال را به صورت مساوی تقسیم می‌کند و عدالت را میان رعیت اجرا می‌کند. ^۱ هم‌چنین امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «یحییها (الارض) بالقائم عنه السلام فیعدل فیها فیحیی الارض بالعدل بعد موتها بالظلم»؛ ^۲ خداوند زمین را بوسیله قائم عنه السلام زنده می‌کند و عدالت را برپا می‌کند و زمین را بعد از مرگ اهلش زمین با ظلم، بوسیله عدل زنده می‌کند. اما سوالی در این جا مطرح است که، این عدالت چگونه محقق می‌گردد؟ حضرت مهدی برای گسترش عدالت در زمین از عواملی بهره می‌گیرد که عبارتند از:

الف: رفع فقر

از جمله اسباب ناامنی جامعه و به نابودی کشاندن آن، فقر و احتیاج است. فقر و نداری، باعث دزدی و خون‌ریزی و ذلت و خودفروشی و ده‌ها مسایل انحرافی دیگر می‌شود. زیرا شکم گرسنه و پیکر عریان با هیچ‌کس سر شوخی ندارد. از این رو است که یکی از برنامه‌های اولیه حضرت «قائم عنه السلام» رفع سریع نیاز فقرا و ریشه‌کن ساختن فقر است. حضرت ولی عصر عنه السلام چنان به احتیاجات مادی مردم می‌رسد و عدالت را برقرار می‌نماید که شخص فقیر و محتاجی پیدا نمی‌شود. امام باقر عنه السلام در این خصوص می‌فرماید:

«قَالَ إِذَا قَامَ قَائِمُ أَهْلِ الْبَيْتِ فَسَمَّ بِالسَّوِيَّةِ وَ عَدَلَ فِي الرَّعِيَّةِ.....تُجْمَعُ إِلَيْهِ أَمْوَالُ الدُّنْيَا مِنْ بَطْنِ الْأَرْضِ وَ ظَهَرَهَا فَيَقُولُ لِلنَّاسِ تَعَالَوْا إِلَيَّ مَا قَطَعْتُمْ فِيهِ الْأَرْحَامَ وَ سَفَكْتُمْ فِيهِ الدَّمَاءَ الْحَرَامَ وَ رَكِبْتُمْ فِيهِ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَيُعْطِي شَيْئاً لَمْ يُعْطَهُ أَحَدٌ كَانَ قَبْلَهُ وَ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطًا وَ نُورًا كَمَا مَلِئْتُ ظُلْمًا وَ جَوْرًا وَ شَرًّا» ^۳ هنگامی که قائم قیام می‌کند، مال را به طور مساوی تقسیم می‌کند و با عدالت در میان مردم رفتار می‌کند... ثروت‌های روی زمین و منابع زیر زمین نزد آن حضرت جمع می‌شود. آن گاه حضرت به مردم خطاب می‌کند بیایید بگیرید آنچه را که برایش خویشاوندی را قطع می‌کردید و به خون‌ریزی و گناهان دست می‌زدید. او چنان اموال را می‌بخشد که کسی پیش از او چنان نکرده است.

در روایت داریم:

«المهدیّ سَمَحَ بِالْمَالِ شَدِيدَ عَلَى الْعَمَالِ رَحِيمَ بِالْمَسَاكِينِ» ^۴ مهدی عنه السلام نسبت به مال

۱. نعمانی، الغیبه ۱۲۴؛ مجلسی، بحار الانوار، ۵۱ / ۲۹.

۲. صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص ۵۹۸.

۳. نعمانی، الغیبه، ص ۲۳۷.

۴. نعیم بن حماد، الملاحم و الفتنص، ۱۳۷.

سخاوتمند و به کارگزارانش سخت‌گیر و به بیچارگان مهربان است.

ب: شایسته سالاری

یکی از سوالات مهم جامعه انسانی این است که چه کسانی باید حکومت کنند. پاسخ‌های مختلفی از سوی مکاتب و نظریه پردازان به این پرسش ارائه شده اس از جمله: فیلسوفان، پیامبران الهی، پادشاهان، نخبگان و دانشمندان. دارندگان رای مردم. دارندگان قدرت و ثروت. برگزیدگان خدا و... اما کمتر به این نظریه پرداخته شده که شایستگان بایستی به حکومت برسند. در قرآن و روایات به این مساله اشاره شده است و حکومت و حاکمیت را حق شایستگان یعنی بندگان صالح الهی شمرده است و جایی برای ظالمان و زور گویان در حکومت آنها نخواهد بود. معیار شایستگی در این مدل، تقوی و دانایی می‌باشد. پس محور اصلی انتخاب و ملاک و میزان انتخاب در این مدل حاکمیتی، شایسته سالاری می‌باشد. مهدی عجله که سر آمد شایستگان است، افرادی را که شایستگی حاکمیت بر مردم را دارند انتخاب و بر مسند قدرت و خدمت به مردم می‌نشانند.

در تفصیل مطلب باید گفت، مهمترین عامل برای هدایت جامعه انسانی این است که، مدیریت جامعه به دست صالحان باشد. در واقع منشاء اختلافات، اختلاس ها، رانت خواریه‌ها، مفاسد و معضلات اجتماعی و سیاسی و فرهنگی بخاطر سوء مدیریت کارگزاران است. سوء برنامه ریزی صحیح و اتلاف هزینه‌ها در راه‌های غیر شایسته توسط افراد غیر شایسته است. تحول جامعه با وجود این معضلات غیر ممکن است و تنها راه تحول تغییر کارگزاران و جانشینی افراد صالح و با تقواست. در روایت داریم: «ولایت و کارگزاران حکومت اسلامی، جز به افراد متدین و امین واگذار نمی‌شود»^۱.

یکی از مهمترین مصادیق شایسته سالاری نصب قاضیان شایسته است. در دولت حضرت مهدی عجله نیز قضاوت و دادگری جایگاه ویژه‌ای خواهد داشت و مردم با قضاوت و حکمی بی‌ظن و آرمانی روبه‌رو خواهند شد. از روایات به دست می‌آید که، به ترتیب خود حضرت مهدی عجله سپس حضرت عیسی و پس از او، قاضیان و عالمان، امر قضاوت و داوری را در دست خواهند گرفت^۲ امیر المؤمنین عجله فرمودند: «لَيَنْزِعَنَّ عَنْكُمْ قُضَاةَ السَّوِّءِ وَ لَيَقْبِضَنَّ عَنْكُمْ

۱. نور الله شوشتری، احقاق الحق، ج ۸، ص ۵۴۵.

۲. رحیم کارگر، آینده جهان، ۲۸۲.

الْمُرَاضِينَ وَ لَيَعْرِزَنَّ عَنْكُمْ أُمَّرَاءَ الْجَوْرِ»^۱ البته قاضیان بد را از زندگی شما بیرون کشد و اشخاص دورو (و بیماران روحی) را از شما می‌گیرد و امیران ستم‌گر را دور سازد (و از متن زندگی تان برمی‌کند).

ج: مبارزه با ربا و ربا خواری

یکی از عوامل خانمان‌سوز و فلج‌کننده‌ی جوامع، «ربا» است. اگر این عمل در هر جامعه رواج یابد، آن جامعه به تباهی و نابودی کشیده می‌شود و مردم طعم آرامش را نچشیده و روی خوشی و سعادت را نخواهند دید. خداوند در قرآن مجید به رباخوارها اعلام جنگ داده است؛

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از خدا بترسید و ربا (خواری را) رها کنید؛ اگر ایمان آورده‌اید که (چنین) نمی‌کنید. پس برای پیکار با خدا و رسولش آماده شوید و اگر توبه کنید اصل سرمایه شما از آن شماست، نه ستم می‌کنید و نه ستم کرده می‌شوید.»^۲

در روایات هم به زشتی و منغور بودن آن اشاره شده و برای رباگیرنده و ربادهنده و نویسنده و شاهد و واسطه‌اش لعنت فرستاده است. در آرمان شهر مهدوی ربا و رباخواری از جامعه مسلمین محو خواهد گردید. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «و یذهب الربا»^۳ در زمان «قائم علیه السلام» ربا از بین می‌رود. این الگوی مبارزه با ربا، یکی از زمینه‌سازان اصلاح و تربیت جوانان نسل امروز می‌باشد.

د: اجرای حدود

اجرای قوانین الهی عمل به قوانین الهی و حدود شرعی و پیاده کردن مقررات اسلامی پایه پیشرفت و عدالت و سعادت یک جامعه است. یکی از مهمتری ویژگی‌های دولت مهدوی این است که قوانین الهی اجرا می‌گردد. و بر اساس شریعت و آیین الهی بین مردم حکم می‌شود و جامعه مدیریت و اداره می‌شود. امام جعفر صادق علیه السلام می‌فرماید: «يُقِيمُ حُدُودَ اللَّهِ وَ يَحْكُمُ بِحُكْمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ»^۴ حدود الهی را اقامه می‌کند و به قانون خداوند، حکم می‌نماید.

امام مهدی علیه السلام انتقام خون سیدالشهداء علیه السلام را می‌گیرد و بر ذریه‌ی قاتلین حضرت

۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، ج ۵۱، ص ۱۲۰.

۲. بقره: ۲۷۸-۲۷۹.

۳. صافی، لطف الله، منتخب الأثر، ج ۳ ص ۱۴۵.

۴. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمة، ج ۱، ص ۱۵۶.

سیدالشهداء علیه السلام حد اجرا می‌کند. چون آنها نیز به کرده‌ها و کارهای پدران خود راضی و خوشنود هستند و آن را صحیح می‌دانند؛ چنان که امام صادق علیه السلام فرمود:

هرگاه قائم علیه السلام خروج کند، فرزندان قاتلین حسین علیه السلام را به علت رضایت به افعال پدران خود می‌کشد.^۱

حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه بر زانی پیر و مانع زکات حد جاری کرده و زانی محصنه را سنگسار می‌کند. امام صادق علیه السلام فرمود:

«اگر قائم علیه السلام قیام نماید، سه حکم خواهد کرد که احدی پیش از او نکرده است؛ پیر زناکار و مانع زکات را بکشد و ارث می‌دهد برادری را که در عالم ذر باهم برادر بوده‌اند (نه برادر صلیبی)»^۲

ه: سخت‌گیری بر وزرا و کارگزاران

تقدم اصلاح رفتاری و معرفتی مدیران و سیاست‌گذاران جامعه بر دیگران است. اگر کارگزاران امور از نظر اخلاقی سالم و پاک باشند و در عمل به وظایف خود از مسیر حق، عدالت و اعتدال خارج نشوند بسیاری از انحرافات اخلاقی و رفتاری جهان کاسته خواهد شد و مردم نیز تابع آنان خواهند بود.

اگر فرمانروا و رئیس کشوری نسبت به اعمال زشت و بد، عمال و کارگزاران خود اهمیتی ندهد و از خطاهای آنها اغماض و چشم‌پوشی نماید، نتیجه این کار، دامن افراد جامعه را گرفته و به‌سوی تباهی خواهد کشید، امنیت جانی و مالی مردم از بین خواهد رفت، و بی‌عدالتی در جامعه گسترش خواهد یافت. بدین جهت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه به پرسنل و کارکنان و کارمندان خود بگونه‌ای سخت خواهد گرفت که کسی یارای نادیده گرفتن قانون را نخواهد داشت. سید ابن طاووس می‌فرماید:

«المهدی سَمَحَ بِالْمَالِ شَدِيدَ عَلَى الْعَمَالِ رَحِيمَ بِالْمَسَاكِينِ»^۳؛ «مهدی علیه السلام بخشنده‌ای است که مال را به وفور می‌بخشد و بر کارگزاران و مسؤولان دولت خویش بسیار سخت‌گیر و بر بینوایان بسیار رؤف و مهربان خواهد بود.»

و: مبارزه با رشوه

رشوه یکی از عوامل ناحق‌کننده حق و جلوه‌دهنده ناحق است و در طول زمان این خصلت

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۱ ص ۴۵۲.

۲. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، ج ۱ ص ۱۶۹.

۳. ابن طاووس، علی بن موسی، التشریف بالمنن، ص ۳۵۲.

بنیان کن و ریشه برانداز سبب از بین رفتن حقوق گروه زیادی از مردم شده است. روایات بسیاری در مذمت و توبیخ و تحریم رشوه (رشا و ارتشاء) وارد شده است، ولی در جوامع مختلف وجود داشته و دارد، اما در عصر «قائم علیه السلام» این صفت زشت و ناپسند در اثر مراقبت امامت و رشد فرهنگی و شدت ایمان مردم نابود شده و ریشه کن خواهد شد. و زمینه ساز عدالت خواهد بود.

امام صادق علیه السلام میفرماید:

«و لَأ يَأْخُذُ فِي حُكْمِهِ الرَّشَاءُ»؛ در حکم کردنش رشوه نمی‌گیرد.

ز: مبارزه با نظام طبقاتی و ستمگران

در همه زمانها رسم بر این بوده که حاکمان برای حفظ موقعیت و حراست از تاج و تخت خود، از بیت المال یا زمین‌های اشخاص که غصب کرده‌اند به دیگران یا به اطرافیان می‌بخشیدند. نمونه بارز این ناهنجاری در زمانه ما زمین خواری‌هایی است که انجام می‌گردد. بعد از ظهور «قائم علیه السلام» حکم به ابطال اسناد این املاک نموده و مدارک آن‌ها را بی‌اثر تلقی کرده و از آن‌ها پس گرفته می‌شود.

حضرت صادق علیه السلام فرمود:

«إِذَا قَامَ قَائِمُنَا اُضْمَحَلَّتِ الْقَطَائِعُ فَلَا قَطَائِعَ»^۲ هرگاه «قائم علیه السلام» قیام کند، قطایع (زمین‌های غصبی که حاکمان غصب کرده بودند و برای حفظ موقعیت خود به دیگران می‌بخشیدند) مضمحل می‌شود و از بین می‌رود و به اصل خویش برگردهد.

نتیجه‌گیری

حرمت‌گذاری به هم‌نوعان، اصلی مهم و اساسی در حکومت مهدوی است که در کنار مسئولیت در مقابل خویشان و در طول مسئولیت در مقابل خدا معنا می‌یابد. این دقیقاً برخلاف تفکر جامعه‌گرایان مغرب‌زمین است که اصالت و هویت را فقط منحصر در جامعه می‌دانند و برای اشخاص، حقیقتی را باور ندارند. تربیت اخلاقی مردم و عدالت‌ورزی از جمله اجزا و متغیرات مهم اخلاق معاشرت مهدوی است که در این پژوهش مورد بحث قرار گرفت. در دولت مهدوی تربیت اخلاقی به کمال‌یابی مردم منجر می‌شود. عدالت‌ورزی و مردم‌داری امام مهدی زمینه آرامش روحی مردم و عشق به او را فراهم خواهد آورد. دستاورد این تحقیق در جامعه امروز این است که حرمت و شرافت نفس انسان‌ها در فضای

۱. ابن طاووس، علی بن موسی، اقبال الأعمال، ج ۲ ص ۶۰۰.

۲. حمیری، عبد الله بن جعفر، قرب الإسناد، ص ۸۰.

فردی و اجتماعی اهمیتی بسیار دارد.

منابع و مأخذ

✽قرآن کریم.

۱. _____، ۱۳۹۵ ق، **کمال الدین و تمام النعمه**، قم، دارالکتب الاسلامیه.
۲. _____، ۱۳۹۸ ق، **التوحید**، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۳. ابن شهر آشوب، بی تا، **مناقب آل ابی طالب**، ج ۴، قم، مکتبه علامه.
۴. اربلی، علی بن عیسی، ۱۴۰۱ ق، **کشف الغمّه**، بیروت، دارالکتب الاسلامیه.
۵. راوندی، قطب‌الدین، ۱۴۰۹ ق، **الخرائج و الجرائح**، قم، مؤسسه امام مهدی
۶. شوشتری، نور الله بن شریف‌الدین **إحقاق الحق و إزهاق الباطل**.
۷. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، ۱۴۱۹ ق، **منتخب الاثر**، قم، مؤسسه السیده المعصومه.
۸. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، ۱۳۶۲، **امالی**، تهران، کتابخانه اسلامی.
۹. طباطبایی، سید محمدحسین، ۱۳۸۷، **شیععه در اسلام**، قم، مؤسسه نشر اسلامی.
۱۰. طبرسی، حسن بن فضل، ۱۳۷۰، **مکارم الأخلاق**، قم،
۱۱. طوسی، ۱۴۱۱ ق، **الغیبه**، قم، مؤسسه معارف اسلامی.
۱۲. فیض کاشانی، محمد، ۱۳۸۴، **المحجّه البیضا**، تهران، حسین.
۱۳. قندوزی، سلیمان، ۱۴۱۶ ق، **ینابیع الموده لذوی القربی**، تهران، دارالاسوه.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۶۵، **الاصول من الکافی**، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۵. متقی هندی، علاء‌الدین علی، ۱۴۱۳ ق، **کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال**، ج ۱۶، تحقیق بکری حیانی و صفوه سنا، بیروت، مؤسسه الرساله.
۱۶. مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۴ ق، **بحار الانوار**، بیروت، مؤسسه الوفا.
۱۷. نعمانی، ابی عبدالله محمد بن ابراهیم، ۱۳۹۷ ق، **الغیبه**، تهران، مکتبه الصدوق.
۱۸. **نهج البلاغه**، ۱۴۱۴، قم، ناشر هجرت
۱۹. نیشابوری، مسلم بن الحجاج، بی تا، **صحیح نیشابوری**، مصر، بی نا.